

VÄGIVALLA VÄHENDAMISE ARENGUKAVA 2015–2020

KOOSTAMISE ETTEPANEK

I Sissejuhatus

1. Riigikogus heaks kiidetud kriminaalpoliitika arengusuunad aastani 2018ⁱ ja Laulasmaa deklaratsiooniⁱⁱ kohaselt on Eestis seatud kuritegevusvastasteks prioriteetideks vägivalla vähendamisel lastevastase vägivalla (eelkõige seksuaalkuritegevus), perevägivalla (eelkõige korduv vägivald) ja inimkaubanduse valdkonnad. Mitmed rahvusvahelised soovitusel ja kohustused (nt Istanbuli konventsiooniⁱⁱⁱ, konventsioon naiste diskrimineerimise kõigi vormide likvideerimise kohta^{iv}, EL Nõukogu järeldused^v jt) rõhutavad vajadust pöörata eraldi tähelepanu soolisele ja naistevastasele vägivallale. Vabariigi Valitsuse tegevusprogramm aastateks 2014–2015 toob samuti vägivalla vähendamise puhul esile naistevastase- ja perevägivalla.
2. Vägivald on tõsine inimõiguste probleem, mis piirab inimeste õigust elule, vabadusele, turvalisusele, väärikusele, vaimsele ja füüsilisele puutumatusel ning mittediskrimineerimisele. Vägivald põhjustab negatiivseid tagajärgi nii ohvrile kui tema lähedastele; vägivallast põhjustatud kannatused ja vigastused tekitavad suurt kahju ka ühiskonnale (suurenenud ravikulud, vähenenud tööõime, madalam elukvaliteet jne). Uuringud näitavad, et vägivald kipub korduma ja vägivallaringist välja pääseda on keeruline. Lapsed, kes satuvad vägivalla ohvriks või selle pealtnägijaks, puutuvad suurema tõenäosusega vägivallaga kokku ka täiskasvanueas. Sestap tuleb ühiskonnas tolerantsust vägivalla suhtes vähendada; tegutseda enne, kui vägivaldne käitumine jõuab avalduda ning vägivalla ilmsikstulekul reageerida nii haridus-, sotsiaal-, tervishoiu- kui kriminaaljustiitsüsteemis.
3. Käesoleva ettepanekuga algatatakse uue vägivalla vähendamise arengukava väljatöötamine. Uue arengukava koostamine on ette nähtud Vabariigi Valitsuse tegevusprogrammis 2014–2015^{vi} ning Reformierakonna ja Sotsiaaldemokraatliku Erakonna koalitsiooni tegevuskavas^{vii}. Kehtiv arengukava^{viii} lõpeb 2014. aastal.
4. Ettepaneku kohaselt keskendub uus arengukava lastega seotud vägivalla, soolise (sh naistevastase) vägivalla, perevägivalla ja inimkaubanduse ennetamisele ja vähendamisele^{ix}.
5. Ettepanekus antakse ülevaade hetkeolukorrast, peamistest lahendamist vajavatest probleemidest, kirjeldatakse arengukava eesmärki, võimalikke meetmeid ja tegevusi^x ning arengukava koostamise protsessi ja ajakava.

II Arengukava koostamise eesmärk

6. Arengukava koostamiseks on kaks olulisemat põhjust. Esiteks on praktikas esile kerkinud mitmeid probleeme vägivalla põhjuste ja tagajärgedega tegelemisel, mis vajavad lähiaastatel lahendamist (vt ka punkte 7, 50-56). Teiseks, vägivalla ennetamine eeldab ühtset ja pikaajalisemat strateegilist planeerimist, et eri osapoolte tegevusi omavahel paremini siduda (vt ka punkte 8 ja 9).
7. Kokkuvõtlikult puudutavad uues kavas lahendamist vajavad probleemid vägivalla ennetuse ebasüsteemsust ja -järjepidevust, puudujääke ohvrite kohtlemisel ja abistamisel vastvalt nende vajadustele, vägivallatsejatega tegelemisel ning sooaspekti vähest integreeritust eelnimetatud tegevustesse (vt täpsemalt 50-56). Uues kavas keskendutakse ka eelmisel perioodil täitmata jäänud tegevustele. Samuti pööratakse tähelepanu sellele, et viia Eesti praktika ohvrite toetamisel ja vägivallale reageerimisel vastavusse rahvusvaheliste soovitude ja kohustustega. Hetkel on Eesti tegemas ettevalmistusi nt Istanbuli konventsiooni^{xi} allkirjastamiseks, Lanzarote^{xii} konventsiooni ja EN inimkaubanduse^{xiii} konventsiooni ratifitseerimiseks, mitme ELi direktiivi (ohvrite direktiiv^{xiv}, EL lähenemiskeeld^{xv}) ülevõtmiseks. Need toovad kaasa täiendavaid kohustusi vägivallaohvrite abistamiseks ja vägivallada kasutanud inimestele mõeldud rehabilitatsioonisüsteemi arendamiseks, samuti muudatusi erinevate asutuste tööpraktikas ja

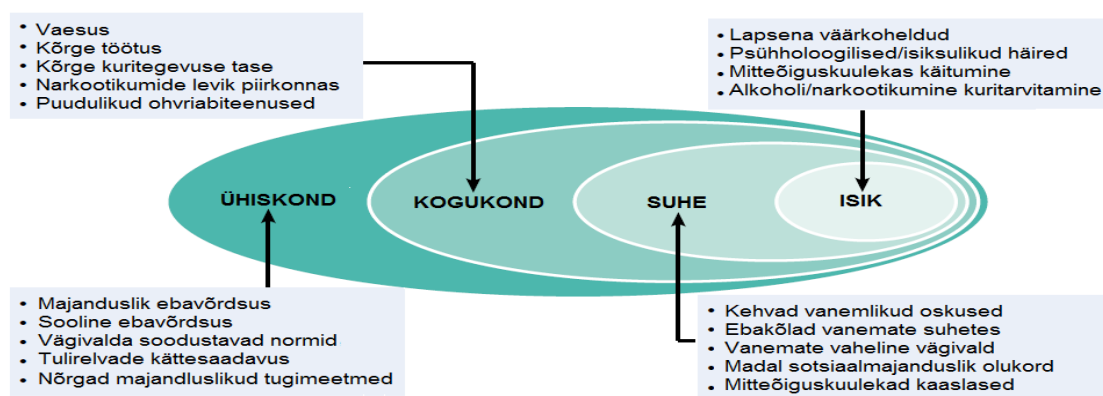
põhimõtetes, nt riskihindamise läbiviimine kõigi ohvrite ja vägivaldsete puhul, süstemaatiline lähenemine seksuaalvägivald ennetamiseks, soopõhine statistikakogumine jms. Lisaks on EL-is ettevalmistamisel direktiiv^{xvi} kriminaalmenetluses osalevate alaealiste kahtlustatavate või süüdistatavate menetluslike tagatiste kohta; ka sellest tulenevate suundadega tuleb lähitulevikus arvestada.

8. Kuna vägivald põhjuste ja tagajärgedega puutuvad kokku erinevad osapooled, eeldab vägivald ennetamine valdkonnaülesust (haridus, sotsiaal, tervishoid, õiguskaitse jt) ja riigi, kohaliku tasandi ning vabaühenduste tihedat koostööd. Valdonna strateegiline planeerimine arengukava koostamise näol aitab erinevate osapoolte tegevusi omavahel paremini siduda ja ühes suunas edasi liikuda. Kuna kehtiv arengukava lõpeb 2014. aastal, on vaja kokku leppida peamistes tegevussuundades ja eelarves järgmiseks perioodiks.
9. Hetkel on paralleelselt käimas mitmeid muudatusi, mis tingivad uue arengukava koostamisel vajaduse üle vaadata vägivallajuhtumitega tegelemine laiemalt – kas kõik muudatused toetavad ühtset arusaama vägivallaennetusest. Hetkel kaasajastatakse ja muudetakse põhjalikult mitut seadust (KarS, VtMS, KrMS, LaKS, AMVS), mis toovad kaasa nt erinevate spetsialistide täiendkoolitusvajaduse, samuti muudatusi tööpraktikas, sh kriminaalasiade menetlemisel, menetlusvälise toe pakkumisel, kohalike omavalitsuste ja riigiasutuste tööjaotuses. Euroopa Majanduspiirkonna ja Norra toetuste abil viiakse ellu mh riskilaste ja -noorte, kodu- ja seksuaalvägivald ning rahvatervise programme^{xvii}, mille raames tegeletakse nii kuriteo toime pannud lastele programmide rakendamisega, soolise vägivald vähendamise ja inimkaubanduse ohvrite toetamisega, vaimse tervise arendamisega.

III Vägivalla määratlus ja riskitegurid

10. Vägivallana peetakse silmas inimese tahtlikku käitumist, millega ähvardatakse, püütakse teha või tehakse kahju teise inimese tervisele. Vägivald ei ole ainult füüsiline akt, vaid võib avalduda väga erinevates vormides – füüsiline, vaimne, seksuaalne vägivald, ja situatsioonides - kodus, tänaval vm avalikus kohas, koolis, töökohal, kinnistes asutustes, küberruumis.
11. Vägivald on laiapõhjaline probleem, mille peamised riskitegurid on ühiskondlikud (nt vägivald soodustavad normid, sooline ebavõrdsus, rahvustevaheline vaen), kogukondlikud (nt puudulikud ohvrite abistamise teenused), suhetega (nt perekonfliktid, kehvad vanemlikud oskused) ja isikuga seotud tegurid (nt lapsena väärkoheldud, psüühika- ja käitumishäired, sõltuvusprobleemid).

Joonis 1. Vägivalla riskitegurid

North West Public Health Observatory at the Centre for Public Health, Liverpool John Moores University, 2012
Protecting people, Promoting health. A public health approach to violence prevention for England.

Allikas: Laidi Surva ettekanne ESAKil 25.04.2014

12. **Soolise võrdõiguslikkuse edendamine on oluline osa vägivallaennetusest.** Võrdõiguslikkuse ja vägivald seosed on keerulised. Samas näitavad uuringud, et sooline ebavõrdsus suurendab naiste vastu suunatud vägivald riske ja takistab ohvriks langenuil abi otsida^{xviii}.

Sooline ebavõrdsus väljendub ka selles, kui vägivald mõjutab ebaproportsionaalselt teatud soost isikuid. Näiteks perevägivalda juhtumite puhul on vägivaldlatsetest 92% mehed ja ohvritest 84% naised.^{xix} Samuti on seksuaalse ekspluateerimise ohvrid ülekaalukalt naised. Meeste ja naiste erinevused ilmnevad ka kogetud vägivalda raskusastmes, sageduses ja erinevate vägivaldaliikide koosinemises^{xx}. Soolise ebavõrdsuse vähendamise abil on võimalik vähendada vägivalda ja sellest tulenevaid kahjusid, samuti peetakse võimalikuks soolise võrdõiguslikkuse suurendamist soolise vägivalda ennetamise kaudu^{xxi}. Sooline võrdõiguslikkus puudutab nii mehi kui ka naisi, mistõttu tuleb vägivalda ennetavad ja vähendavad meetmed suunata neile mõlemale, et muuta suhtumist, käitumist, soorolle ning stereotüüpset vastutust kodus, tööl, koolis, kogukonnas^{xxii}.

13. **Alkoholitarbimine ja vägivald võivad kattuda ja koos esineda, kuid üks ei põhjusta otseselt teist.** WHO^{xxiii} on toonud alkoholi ja vägivaldse käitumise puhul välja järgmised tähelepanukud:

- Alkohol mõjutab otseselt kognitiivseid ja füüsilisi võimeid, vähendab enesekontrolli ja seeläbi võimekust lahendada suhetes tekkinud konflikte vägivaldavabalt; samuti võib vähenenud enesekontroll suurendada vägivalda ohvriks langemise riski;
- Laste alkoholitarbimine ja ka vanemate sõltuvusprobleemid suurendavad laste õigusrikkumiste toimepanemise riski;
- Ühe partneri alkoholi liigtarvitamine võib kaasa tuua peres rahalisi raskusi, laste hooletusse jätmist, partnerist möödarääkimisi jt probleeme, mis tekitavad peresuhetes pingeid ja konflikte ning võivad seeläbi suurendada riski lahendada konflikte vägivaldselt;
- Vägivalla ohvriks sattumine või selle pealtnägmine võib viia alkoholist lohutuse otsimiseni.

IV Olukorra analüüs

14. Järgmistes punktides antakse lühiülevaade kehtiva vägivalda vähendamise arengukava tulemustest ja tutvustatakse põgusalt kogu elanikkonna kokkupuuteid vägivaldaga. Täpsemalt tuuakse välja lastevastase ja -vahelise vägivalda, perevägivalda, soolise (sh naistevastase) ja inimkaubanduse ulatus ning peamised kitsaskohad. Aluseks on võetud uuringute tulemused ja kriminaalstatistika, samuti arengukava täitmisaruanDED^{xxiv}, praktikute arvamused ja kehtiva arengukava võrgustike arutelude tulemused.

Kehtiva arengukava tulemused

15. Vägivalla vähendamise arengukava aastateks 2010–2014 tulemusena on ellu viidud mitmeid tegevusi, mis on suunatud peamiselt:

- laste (nt internetiturvalisuse, kohtinguvägivalda teemadel) ja spetsialistide koolitamisele (kooli töötajad internetiturvalisuse ja äkrünnakute teemal, kohalike omavalitsuste töötajad perevägivalda märkamiseks ja sekkumiseks, kuriteoennetuse läbiviimiseks);
- juhiste koostamisele (nt perevägivalda märkamiseks ja sekkumiseks, kogukonna ennetuse läbiviimiseks, lapskannatanule kriminaalmenetluses osalemiseks);
- õigusloomealastele muudatustele (nt seksuaalkuritegude koosseisude täpsustamine ja inimkaubanduse kuriteokoosseisu loomine, seksuaalkurjategijate kompleksravi võimaldamine, laste ülekuulamisega seoses kriminaalmenetluslikud muudatused, seksuaalkuritegude eest karistuste karmistamine, karistust raskendavate asjaolude loetelu täiendamine (isikuvastase süüteo toimepanemine täisealise poolt alaealise juuresolekul, teo toimepanemine endise pereliikme suhtes);
- vägivalda levikust ja olemusest parema ülevaate saamisele (uuritud on laste hälbivat käitumist ja ohvrikslangemist^{xxv}, laste ja vanemate hoiakuid laste õiguste ja kehalise karistamise teemal^{xxvi}, perevägivalda riske ja levikut^{xxvii}, vanema hooldusõiguse määramisel vägivalda kogemuse arvestamist^{xxviii}; täiskasvanute hoiakuid seksuaalvägivalda, prostitutsiooni ja tööalasesse ärakasutamisse^{xxix}; efektiivseid strateegiaid alaealiste alkoholi tarbimise ennetamiseks^{xxx}; samas puudub täpsem ülevaade laste seksuaalse ja muu füüsilise väärkohtlemise levikust);
- erinevate osapoolte koostöö ja infovahetuse parandamisele.

16. Kehtiva arengukava puhul ei nähtud ette mõjuindikaatoreid ega eraldi mõjuanalüüsi läbiviimist. Arengukava täitmise kohta on koostatud iga-aastased täitmisaruanded; kehtiva arengukava lõpparuanne koos hinnanguga arengukava mõju kohta esitatakse valitsusse koos uue arengukavaga.
17. Uues arengukavas on plaanis vägivalla ennetamiseks tegevusi rohkem fokuseerida ja võtta ette samme, mis aitavad lisaks teadlikkusele tõsta ohvrite ja nende lähedaste oskusi vägivallast pääseda ning pakkuda teenuseid, mis aitavad ohvritel vägivallaringist välja murda ning vägivallatsejatel oma käitumist muuta. Samuti tuuakse erinevalt varasemast sooneutraalsuse kõrval sisse vägivalla soospetsiifilisus.

Elanikkonna kokkupuude vägivallaga

18. **Suur osa vägivallast on varjatud ja ei jõua politsei ega teiste asutuste ja organisatsioonide vaatevälja.** 2013. aasta ohvriuuringu kohaselt ei saanud politsei teada vähemalt 64% juhtumitest, ohvri initsiatiivil teavitati politseid 16%-l juhtumitest ja muul moel sai politsei juhtunu kohta infot 7% juhtumite korral^{xxxii}. Laste ja noorte juhtumite puhul on politseile teatamine üldiselt veel madalam. Näiteks selgus laste hälbiva käitumise uuringust, et laste suhtes toimepandud kallaletungi puhul teatas politseisse 17% ohvritest, vihateo puhul 10% ja küberkiusamise puhul 7%^{xxxii}. Politsei poole mitte pöördumisel on mitmeid põhjuseid. Ohvriuuringu andmetel on peamiseks põhjuseks see, et ohver ei pea kuritegu nii tõsiseks, et politsei poole pöörduda. Teatamata jätmise põhjuseks võib aga olla ka see, et kannatanu ise lahendas kuriteo, kartis kättemaksu, tundis juhtunu pärast häbi või oli vägivallatsejast emotsionaalselt ja materiaalselt sõltuv jms. Ohvriuuringud näitavad ka, et paljud inimesed ei pöördu politsei poole seetõttu, et nad ei usu, et politsei juhtumi lahendamiseks midagi teeks. Samas on kannatanute ja tunnistajate üldine rahulolu õiguskaitseasutustega suhteliselt kõrge; need, kes on väljendanud rahuololematust, viitasid probleemidena menetluse ajamahukusele, infopuudusele menetluse käigu kohta, menetlejate negatiivsele suhtumisele kannatanusse^{xxxiii}.
19. **Vägivallaga kokku puutunud elanike hulk on veidi vähenenud.** 2013. aastal ütles 2% Eesti elanikest, et neid on aasta jooksul rünnatud kas avalikus kohas, kodus või mujal nii, et nad on saanud haiget. Hirmu tekitava ähvardusega oli kokkupuuteid 4%-l inimestest. 2012. aastal oli reaalse vägivallaga kokku puutunud 4% ja ähvardamisega 5% elanikest.^{xxxiv} See viitab, et elanikkonna üldine kokkupuude vägivallaga on pigem madal ja keskenduda tuleks vägivalla ennetusele konkreetsetes sihtrühmades – laste vägivald, vägivald lähisuhetes ja tööalane, sh piiriülene ärakasutamine.
20. **Tapmiste arv on langenud uue iseseisvusaja madalaimale tasemele.** Raskete vägivallakuritegude - tapmiste ja mõrvade - arv on viimase kümne aastaga oluliselt vähenenud (2003: 188; 2013: 62)^{xxxv}. Samas on Eesti nende näitajatega üks vägivaldsemaid riike Euroopas. Murekohaks on ka perevägivaldajuhtumite suur osakaal tapmiste seas (2013. a 31%).
21. **Vägivalla tagajärjel tekkinud vigastused vajavad sageli tervishoiuasutuste sekkumist.** Enam kui 4000 inimest satub igal aastal kiirabisse vägivallast tingitud trauma tõttu; see on ligi viiendik kõikidest kiirabisse sattunud juhtumitest.^{xxxvi} Tervise statistika ei võimalda hetkel eristada, kui palju inimesi satub vägivallast tingitud vigastuste tõttu EMOsse. Surma põhjuste registri andmed näitavad, et ründe tagajärjel hukkunute arv on viimase kümne aastaga märkimisväärselt vähenenud (2003: 148; 2013: 42).

Laste väärkohtlemine

22. **Lapse väärkohtlemine** on mistahes käitumine lapse suhtes, mis alandab tema füüsilist ja psüühilist heaolu, seades ohtu tema eakohase arengu ja tervisliku seisundi.
23. **Uuringud viitavad laste seksuaalse väärkohtlemise varjatud levikule. Enne teismeiga on sagedasem laste peresisene, noorukieas eakaaslaste ja võõraste poolt väärkohtlemine.** 2003. aastal viidi läbi uuring üldharidus- ja kutsekooli 15-19aastaste õpilaste seas, millest selgus, et 15% poistest ja 44% tüdrukutest on elu jooksul kokku puutunud vähemalt ühe seksuaalse väärkohtlemise liigiga: sagedamini on neid käperdatud (25%), neile alasti eksponeeritud (11%),

veidi vähem kui kümnendikku on sunnitud erinevatele seksuaalsetele tegevustele.^{xxxvii} 2014. aasta FRA uuring^{xxxviii} EL-i naiste vägivallakogemuse kohta näitas, et Eestis küsitatud 15-74 aastastest naistest on lapsepõlves (kuni 15eluaastani) kogenud seksuaalset vägivalda 10% ja füüsilist vägivalda veidi enam kui 40%. Ametliku statistika järgi registreeritakse aastas umbes 100 alaealise ohvriga kontaktset seksuaalkuritegu. Juhtumite arvu võimalikule kasvule viitab asjaolu, et viimastel aastatel on märgatavalt tõusnud seksuaalse väärkohtlemise kahtlusega ekspertiiside arv, moodustades 2013. aastal ekspertiiside üldarvust juba ligi 30%^{xxxix}.

24. **Enamik lapsevanemaid ei kasuta lapse distsiplineerimiseks füüsilist karistamist. Suhtumine laste füüsilisse karistamisse on muutumas tasapisi taunivamaks.** Laste hälbiva käitumise 2014. a uuringust^{xl} selgus, et 15% 7.-9. klasside lastest oli uuringule eelneval aastal saanud vanemalt kehaliselt karistada (tõukamine või löömine) ja 4% oli kogenud füüsilist vägivalda (peksmine või mingi esemega löömine); füüsilist karistamist ja vägivalda esines sagedamini tüdrukute ja muukeelsete laste suhtes. 2012. aasta andmetel ei pidanud veerand lapsevanematest füüsilist karistamist vägivallaks. 2009. aastal oli vastav näitaja 47% ja 2005 42-43%. Ligi 40% lapsevanematest leiab, et teatud olukordades on laste füüsiline karistamine mõisteta. Teisalt, täiskasvanutevaheliste probleemide lahendamist füüsiliselt peab mõisteta 8% lapsevanematest. Füüsilist karistamist aktsepteerivad teistest rohkem madala haridusega inimesed ning need, kelle peamine suhtluskeel ei ole eesti keel.^{xli}
25. **Ühte tüüpi vägivalla ohvriks sattumine suurendab ka mõne muu vägivalla ohvriks langemise riski.** Uuringud näitavad, et sattudes peres seksuaalse väärkohtlemise ohvriks, on suurem risk langeda ka füüsilise väärkohtlemise ja hooletusse jätmise ohvriks^{xlii}. Ka hiljutine laste hälbiva käitumise uuring^{xliii} viitas seostele erinevat tüüpi vägivallaohvriks langemisel.
26. **Väärkoheldud lastel esineb rohkem riskikäitumist.** Laste hälbiva uuringu andmed kinnitasid seoseid füüsiliste karistuste ja füüsilise väärkohtlemise ning õiguserikkumiste vahel. Näiteks lapsed, keda oli eelneva aasta jooksul vanemate poolt füüsiliselt karistatud, panid kaks korda sagedamini toime õigusrikkumisi ja liialdasid alkoholiga kaks korda rohkem, kui lapsed, keda vanemad ei olnud füüsiliselt karistanud. Samuti selgus, et lapsed, keda vanemad füüsiliselt karistavad, langevad kaks korda sagedamini koolikiusamise ohvriks. Samas on kiusamisohvrid alati ka ise kiusama.^{xliv}

Lastevaheline vägivald

27. **Vägivallateod moodustavad laste õiguserikkumistest olulise osa.** Laste hälbiva käitumise 2006. a ja 2014. aasta uuringu^{xlv} kohaselt on laste seas levinud vägivallateod. 2014. aastal oli 12% 7.-9. klassi õpilastest pannud elu jooksul toime vägivaldse teo, 11,6% graffitite joonistamise, 8,3% poevarguse, 7,5% külmrelva kaasaskandmise ja 6,5% vandalismi. Nii nagu teiste laste toime pandud õiguserikkumise liikide puhul, on ka vägivallategude hulk 2006. aastaga võrreldes vähenenud: 2006. a 17%; 2014. a 12%.
28. **Laste toime pandud vägivald väljendub valdavalt eakaaslaste suhtes;** esineb sagedamini koolis ja seoses noore vaba aja veetmisega^{xlvi}. WHO vägivalla raporti kohaselt seisneb lastevaheline vägivald peamiselt kaklustes ja kiusamises osalemises ning külmrelvade kaasaskandmises^{xlvii}.
29. **Kaklustes on osalenud veidi vähem kui kolmandik õpilastest; kambakaklustega on kokku puutunud oluliselt vähem lapsi.** ESPAD 2011. a uuringu andmetel on Eestis 30% 11-, 13- ja 15aastastest lastest osalenud enda sõnul viimase aasta jooksul vähemalt korra kakluses. Kaklustesse ja sekeldustesse politseiga satuvad rohkem lapsed, kel on madalamad sotsiaalsed oskused; ühtlasi iseloomustavad madalad sotsiaalsed oskused lapsi, kel esineb üldse sagedamini tõsiseid lahkkelisid ja riide nii vanemate kui sõpradega. 16% poistest mainis kakluses või löömingus osalemist, kui viimasel aastal alkoholi tarvitamisega kaasnenud probleemi.^{xlviii} Laste hälbiva käitumise uuringu kohaselt on kambakakluses osalenud elu jooksul 5% ja viimase aasta jooksul 4% 7.-9. klassi õpilastest.

30. **Iga viies laps satub koolikiusamise ohvriks;** veidi vähem on neid (17%), kes on ise kiusanud koolikaaslast. Laste hälbiva käitumise 2014. aasta uuringu kohaselt on koolikiusamise ohvriks langenud 22% 7.-9. klassi õpilastest, sealjuures 43% 7. klassi õpilastest; tüdrukud veidi sagedamini kui poisid. Kiusamissuhted kanduvad aina enam ka küberruumi. Näiteks tunnistas 16% lastest, et sattus eelmisel aastal küberkiusamise ohvriks, sealjuures vene lapsed kaks korda sagedamini kui eesti lapsed.
31. **Lisaks koolikiusamisele satuvad lapsed kooli ümbruses ka muu vägivalda ohvriks.** Näiteks tunnistas kallaletungi ohvritest 48% ohvriks langemist koolis või kooliõuel, vihateo (ähvardamine või vägivalda tarvitamine keele, usutunnistuse, sotsiaalse seisundi või muu sarnase tunnuse tõttu) ohvritest 44%^{xlix}. Ka siin võib eeldada, et arvatavasti on ründajateks enamasti ohvrite koolikaaslasedⁱ. Kooli kui laste vägivalda ohvriks sattumise sagedane asukoht on paljuski põhjendatud laste elustiiliga – lapsed veedavad suure osa oma ajast koolis ja koos koolikaaslastega.
32. **Laste selgitused kiusamise ja vihakuritegude ohvriks langemise põhjuste kohta viitavad laste vähesele sallivusele erinevustesse.** Kui lastelt uuriti, mida nad arvavad küber- ja vihakuritegude ohvriks langemise põhjuste kohta, siis sageli nimetati põhjustena teistest erinevaid isiksuseomadusi (teistsugune välimus, riietus, arvamus jne), aga paljud ka ei osanud põhjendada, miks neid kiusatakse.^{li}
33. **Noored kogevad vägivalda ka oma lähisuhetes (nn kohtinguvägvald).** 2007. aastal kuues maakonnas läbi viidud uuringust 9.-12. klasside õpilaste seas selgus, et ka Eesti noored kogevad oma lähisuhetes vägivalda. Uuring näitas, et noored mõistavad nii vägivalda kui ka perevägivalda erinevalt ja ei oska nendel teemadel mitmetele nüanssidele tähelepanu pöörata. Teismelistel ei ole kogemusi, kuidas lähisuhetes läbirääkimisi pidada. Puudulik suhtlemisoskus võib viia vägivalda kasutamiseni. Teismeline, kel on ennast raske muul viisil väljendada, võib hakata agressiivselt käituma, et näidata kiindumust, pettumust või armukadedust.^{lii}

Perevägivald

34. **Perevägivald hõlmab igasuguseid füüsilise, seksuaalse ja psühholoogilise vägivalda akte,** mis leiavad aset perekonnas, koduseinte vahel, endiste või praeguste abikaasade või partnerite vahel, sõltumata sellest, kas vägivallatseja elab või on elanud koos ohvriga samas elukohas^{liii}.
35. **Perevägivalda probleem Eestis on terav.** 2010. aastal läbi viidud Eurobaromeetri uuring^{liv} näitas, et iga kolmas eestimaalane tunneb mõnda perevägivalda kogenud naist oma sõprade või pereringist. Perevägivallakuritegude arv on aasta-aastalt kasvanud, mis viitab ka kodanike suuremale teadlikkusele. 2013. aastal registreeriti 2752 perevägivallakuritegu, 23% rohkem kui 2012. aastal, mis moodustas vägivallakuritegudest 35%. Kui raskemate vägivallakuritegude – tapmised ja mõrvad – arv on viimastel aastatel märkimisväärselt vähenenud, siis kasvanud on perevägivaldaga seotud tapmiste-mõrvade osakaal (2013. aastal 31%).
36. **Murettekitav on laste seotus perevägivaldajuhtumitega.** 2013. aastal toimus lapse osalusega peretülisid vähemalt 20% kõikidest juhtumitest (infoteated): 13% juhtumitel oli laps (kaas)ohvriks, 9% juhtumites nägi laps vägivalda pealt^{lv}. Uuringud näitavad, et ka vägivalda tunnustajaks olemine suurendab oluliselt riski langeda täiskasvanuna perevägivalda ohvriks^{lvi} või kasutada sarnaseid käitumismustreid oma tulevases peres ja paarisuhtes^{lvii}.
37. **Enamik elanikke peab perevägivalda kuriteoks, kuid sellele reageerimise osas ollakse kõhklevad ja passiivsed.** Elanikkonna seas tehtud teadlikkuse küsitlus näitas, et kuigi enamus peab vägivalda lähisuhetes kuriteoks ja seda pealtnäinud last samuti ohvriks, siis lausa iga viies (22%) nõustus vähemal või rohkemal määral väitega, et perevägivald on pere siseasi, kuhu kõrvalised ei tohiks sekkuda. Pea ¾ vastajatest teadis, et vägivalda ohver ei pruugi ise olla võimeline vägivaldset suhet lõpetama, kuid samas ollakse varmad süüdistama ohvrit ennast tekkinud olukorras. 54% õigustab seeläbi vägivallatsejat (ohver on ise juhtunud mingil määral süüdi). Perevägivalda ise näinud, kuulnud või kahtlustanud elanikest veidi enam kui kolmandik (36%) ei võtnud selles osas midagi ette – nad kas ei teadnud, mida teha, pidasid seda teiste

eraasjaks või kartsid sekkuda.^{lviii} Politsei- ja Piirivalveameti tellitud riskikäitumise uuringust selgus, et Ida piirkonnas ollakse valmis vähem sekkuma^{lix}.

38. **Küllalt palju esineb ohvrit süüdistavat hoiakut.** Seksuaalvägivald alase teadlikkuse puhul selgus, et levinud on ohvrit süüdistav hoiak vägistamise ohvrite puhul. Näiteks leiti ligi pooltel juhtudel (47%), et naised põhjustavad oma riidetusega vägistamise ohvriks langemist. Enam veel, ka vägivald ohvrid võivad süüdistada ennast toimunus, mitte kuriteo toimepanijat. Nii ei pruugi soolise vägivald, perevägivald ja inimkaubanduse ohvrid olla piisavalt teadlikud, et endas vägivald ja eksploateerimise ohvreid näha. Ohvrid võivad pidada olukorda, kui mitte normaalseks, siis tavapäraseks ja nõnda normaliseerida endale osaks saavaid kannatusi. Ohvrid võivad kurjategijate süüdistamise ja abi otsimise asemel ennast süüdistada selles, mis nendega juhtus^{lx}.
39. **Erinevate erialade esindajatel on erinev teadlikkus, valmisolek ning suhtumine perevägivaldaga tegelemisel ja lahenduste otsimisel.** Politseinikud ja prokurörid tegelevad kõige rohkem paarisuhtevägivald juhtumitega, täpsemalt mehe vägivaldaga naise vastu. Sotsiaal- ja lastekaitsetöötajad puutuvad rohkem kokku vanema ja (täiskasvanud) lapse vahelise vägivaldaga. Perevägivald seostub vastajatele eelkõige füüsilise vägivaldaga (löömine) ja seejärel vaimse vägivaldaga. Mittesekkumist põhjendavad praktikud puudulike seaduste, ressursside ja aja vähesusega. Kõige rohkem põhjustab erinevaid tõlgendusi isikuandmete kaitse seadus. Esineb ohvrit süüdistavat hoiakut, nt leitakse, et vägivald kasutamine ohvri suhtes on õigustatud või heidetakse ohvrile ette tegevusetust vägivald lõpetamisel.^{lxi}
40. **Praktikas ei tehta vahet perevägivald erinevatel liikidel, raskendades konkreetsete juhtumite puhul asjakohast sekkumist.** Politsei puutub eelkõige kokku situatsioonilise vägivaldaga, naiste tugikeskused seevastu süstemaatilise vägivaldaga. Kuna kokkupuude vägivaldaga on erinev, ei olda alati valmis mõistma teist osapoolt või nägema vägivald eri vorme. Näiteks ei pöörata eraldi tähelepanu vägivaldale, mis on ohvripoolseks vastuhakuks tema vastu suunatud vägivald. Samuti ei ole Eestis eraldi lähenemisviisi nende juhtumite puhul, kus vägivald on vastastikku süstemaatiline ja manipulatiivne, kuigi sedalaadi juhtumid vajavad eri tähelepanu ja lähenemist. Samuti on uuringutes^{lxii} tähelepanu juhitud isiksusehäirest ja ärevusest tingitud vägivald, mis samuti eeldab teistsugust lähenemist vägivald lõpetamiseks.

Sooline vägivald (sh naistevastane vägivald)

41. **Sooline vägivald** on vägivald, mis on suunatud isiku vastu tema soo, soolise identiteedi või soolise väljendumise tõttu või mis mõjutab ebaproportsionaalselt teatud soost isikuid. Selle tulemusel võib ohver kannatada füüsilist, seksuaalset, emotsionaalset või psühholoogilist või kanda majanduslikku kahju. Soolist vägivalda loetakse diskrimineerimise vormiks ja ohvri põhivabaduste rikkumiseks ning see hõlmab vägivalda lähisuhetes, seksuaalvägivalda (sh vägistamine, seksuaalne väärkohtlemine ja ahistamine), inimkaubandust, orjust ning mitmesuguseid kahjulikke tavasid, nagu sundabielud, naiste suguelundite moonutamine ning nn aukuriteod.^{lxiii}
42. **Sooline vägivald mõjutab enim tüdrukuid ja naisi**, mistõttu kasutatakse selle sünonüümina sageli ka terminit “naistevastane vägivald”. Samas on oluline meeles pidada, et sooline vägivald puudutab ka mehi ning soolisi vähemusi. Sihtrühmast sõltumata peituvad soolise vägivald juured struktuuralses ebavõrdukses soogruppide vahel ning vägivalda iseloomustab nii füüsilise, seksuaalse, vaimse kui ka majandusliku võimu ja kontrolli rakendamine.^{lxiv}
43. **Naistevastast vägivalda peetakse nii ebavõrdusete võimuhete põhjuseks kui ka tagajärjeks**, mis tuleneb ühiskondlikult tajutud erinevustest naiste ja meeste vahel, asetades naise madalamale staatusele nii era- kui avalikus sfääris. Soolist vägivalda soodustavad ühiskonnas valitsevad sotsiaalsed ja kultuurilised struktuurid, normid ja väärtused, mida säilitatakse eitamise ja vaikimise kaudu.^{lxv} **Naistevastane vägivald** kätkeb endas kõiki soolise vägivald akte, mille tulemusena või võimaliku tulemusena tekitatakse naisele või tüdrukule füüsilisi, seksuaalseid, psühholoogilisi või majanduslikke kahjusid või kannatusi, sealhulgas

selliste aktidega ähvardamist, sundi või omavolilist vabadusest ilmajätmist sõltumata sellest, kas see leiab aset avalikult või eraelus^{lxvi}.

44. **Viiendik Eesti naistest on sattunud elu jooksul partneri füüsilise ja seksuaalse vägivalda ohvriks.** Euroopa Liidu Põhiõiguste Ameti (FRA) hiljutise uuringu^{lxvii} tulemused naiste väärkohtlemise kohta näitavad, et Eestis oli 20% küsitatud 15-74aastastest naistest sattunud elu jooksul partneri füüsilise ja seksuaalse vägivalda ohvriks, mis on sarnane EL riikidega keskmise näitajaga (22%). Eesti naised on märgatavalt rohkem kokku puutunud partneri psüühilise vägivaldaga (Eestis 50%, EL keskmine 43%), samuti on Eesti naised tundnud viimase aasta jooksul EL keskmisest suuremat hirmu sattuda vägivalda ohvriks (27%, EL keskmine 21%). Sealjuures on suurem nii hirm sattuda ekspartneri poolse vägivalda (Eestis 16%, EL keskmine 7%) kui võõra poolt seksuaalse või füüsilise rünnaku ohvriks (Eestis 18%, EL keskmine 15%). Samuti selgus, et suur osa Eesti naisi ei pöördu vägivalda puhul abi otsima, nt politsei poole pöördus 10% (EL keskmine 14%), õigusabi otsis 4% (EL keskmine 12%), varjupaika pöördus 0% naisi (EL keskmine 4%)^{lxviii}.
45. **Eestis alles alustatakse naistevastase vägivalda süstemaatilise ennetamisega.** Seda protsessi on aeglustanud erinevad vägivallakäsitlused, teisalt on riigisiselt peetud olulisemaks tegelemist perevägivalda vähendamise, pöörates võrdselt tähelepanu mõlemast soost ohvritele, mõõndes sealjuures naisohvrite suuremat osakaalu.

Inimkaubandus

46. **Inimkaubanduse kuriteoga** on karistusseadustiku^{lxix} kohaselt tegemist, kui inimene asetatakse olukorda, kus ta on sunnitud töötama tavapäratutel tingimustel, tegelema prostitutsiooniga, kerjama, panema toime kuriteo või täitma muud vastumeelset kohustust, samuti inimese sellises olukorras hoidmise eest, kui tegu on toime pandud vabaduse võtmise, vägivalda, pettuse, kahju tekitamisega ähvardamise, teisest isikust sõltuvuse, abitu seisundi või haavatava seisundi ärakasutamisega.
47. **Läbi aastate on inimkaubanduse ohvrid Eestis olnud suures osas seksuaalselt eksploateeritud isikud, ennekõike naised.** Samas jõuab ohvreid abistavate organisatsioonide juurde ka aina enam mehi. 2013. aastal registreeriti 42 inimkaubanduse kuritegu^{lxx}. Kui varasematel aastatel on inimkaubanduse kuritegude (KarS-i § 133) puhul üldjuhul olnud tegu naisprostituutide kinnihoidmisega ja nendevastase vägivaldaga, siis 2013. aastal oli inimkaubanduse juhtumite pilt kirevam: lisandunud on sunniviisilise töö juhtumid ja sunnitud kuriteod (vargused ja narkokaubandus), kus kurjategijad on sundinud kannatanuid kuritegusid toime panema ja vägivallatsesid nende kallal. Kuigi sunniviisiline töö on kujunemas üha olulisemaks inimkaubanduse vormiks, on seksuaalne eksploateerimine muutumatult ülioluline probleem, mille tõkestamisega tuleb jätkuvalt tegeleda. Tagajärgede osas on seksuaalne eksploateerimine ohvri jaoks tõsisem ning riigi jaoks kulukam, mis muudab seksuaalse eksploateerimise ja prostitutsiooni ennetamise väga oluliseks teemaks.
48. **Võrreldes pere- ja naistevastase vägivallaga on inimkaubanduse teema inimeste jaoks võõram,** isiklike kokkupuuteid ei ole, või neid ei osata näha, ja seega kujunevad suhtumised inimkaubandusse meedia vahendusel. Eelkõige seostub inimkaubandus Eesti elanikkonnale prostitutsiooniäri ja vähem tööalase eksploateerimisega^{lxxi}.
49. **Erinevatest tööalaste ärakasutamise ohtudest ollakse üldjoontes teadlikud, kuigi ebahäthlaselt; ebapiisav on teadlikkus abi saamise võimalustest.** 2014. aastal hinnati esmakordselt inimeste teadlikkust tööalasest ärakasutamisest ning prostitutsioonist. Selgus, et Eesti inimesed on erinevatest tööalase ärakasutamise ohtudest teadlikud ja suudavad näha eksploateerimise olukordi (nt 62% ei pidanud välismaale töölepinguta tööleminemist normaalseks, 53% leidis, et ähvarduste ja valelubadustega inimese survestamine tööle on raske vägivald), kuid nad ei tea piisavalt abi saamise võimalustest. Näiteks inimkaubanduse Hotline teenusest teadis vaid kümnendik küsitavatest.

V Peamised kitsaskohad

50. Vägivalla ennetus pole järjepidev ega süsteemne:

- Kui mõned erandid välja arvata, ei rakendata Eestis tõenduspõhiseid, pikaajalisi ennetusprogramme, mis oleks suunatud vägivaldse käitumise ennetamisele. Lisaks puudub kindlustunne ja uuringupõhised andmed, kas senised juhuslikku laadi ennetustegevused on efektiivsed.
- Probleeme on info sihitatusega, st et õigele sihtrühmale jõuaks temale vajaminev info õigel ajal ja tema poolt kasutatud infokanali kaudu. Samuti on vähem suunatud teavitus- ja ennetustegevusi muukeelsele elanikkonnale. Vägivallaennetuse puhul pole piisavalt arvestatud soolisi aspekte.
- Seni on ennetustegevusi ellu viidud sageli välisfinantside olemasolul, mistõttu puudub ennetustegevustes süsteem ja jätkusuutlikkus.

51. Spetsialistid ei oska vägivalla märke ära tunda:

- Varasemad uuringud on viidanud, et ligi 2/3 spetsialistidest (lastekaitse- ja sotsiaaltöötajad, õpetajad, õiguskaitsetöötajad jt-d) ei ole teatanud lapsest, kes võis olla väärkoheldud. Mitteteatamise kõige sagedasem põhjus on lapsega töötava isiku ebakindlus probleemi tõsiduse suhtes (45%) või ei teata, kelle poole pöörduda (29%).^{lxxii}
- Samuti pole kõik spetsialistid kursis soopõhise ja perevägivalla eripäradega ega oska seetõttu vägivalla märke ära tunda ning ohvreid adekvaatselt abistada. Ähmane arusaamine võimalikest perevägivallale viitavatest märkidest võib pärssida spetsialisti sekkumist.^{lxxiii}
- Tervishoiutöötajate oskused perevägivallada ära tunda erinevad erialati ning on kohati nõrgad^{lxxiv}.
- On põhjust arvata, et inimkaubanduse ohvreid on palju rohkem, kui abi saajaid. Esmakontaktid ei ole piisavalt teadlikud ja tundlikud, et ohvreid märgata ja esitada asjakohane info sotsiaalkindlustusametile ja politseile edasiseks menetlemiseks. Menetlejate teadlikkust on vaja tõsta seoses inimkaubanduse kuritegude äratundmisega.

52. Ohvritele mõeldud teenused ei kata kõiki ohvrite vajadusi:

- Kõikide arengukavas käsitletavate vägivalla liikide puhul on probleemiks teenuste ebapiisavus, vähene paindlikkus ja üle-eestiline ebavõrdne kättesaadavus. Teenused ei lähtu riskigruppide eri vajadustest, vaid on pigem üldised. Vaja on laiendada teenuseid ohvri ja tema pere nõustamisel ka siis, kui kriminaalmenetlust ei alustata. Nõustamisteenuse mahupiirangud on liiga jäigad – raskematel juhtudel on vaja pikaajalisemat nõustamist. Teenuse osutuja võib asuda ohvri jaoks kodust liiga kaugel (teises omavalitsuses), seega on vajadus ka mobiilse nõustamisteenuse järele. Oluline on teenuste jätkusuutlik rahastamine, eelistatult otse riigieelarvest.
- Nõustajate vähesus (näiteks on puudu psühholooge, psühhoterapeute, lastepsühhiaatreid), kellel on ettevalmistus ja valmisolek vägivallakuritegud ohvritega (ennekõike ränkade juhtumitega) tegelemiseks. Napib ka kohtupsühhiaatreid ekspertiiside jaoks.
- Puudub tugiisikute vm toetav süsteem, mis motiveeriks ohvreid teenusele. Praktikas on esinenud probleeme, kus nõustamisteenusele suunatud ohver (sagedamini lapsed) ei jõua reaalselt teenusele või jätab selle pooleli.
- Ohvri abistamise puhul peaks rõhk olema lapse ja pere kui terve süsteemi abistamisele. Üksnes lastele mõeldud teenustest ei ole kasu, kui samaaegselt ei nõustata vanemaid või teisi lähedasi. Vägivalla liigist sõltuvalt on oluline ohvrit toetades tähelepanu pöörata soospetsiifika aspektile.
- Pole ühtset praktikat, kuidas välismaal ohvriks langenud isikutele pakkuda abi ja tuge välismaal ja tagada vajalike teenuste saamine Eestis.

53. Lapsohvrite turvalisus pole alati piisavalt tagatud:

- Eraldi vajab tähelepanu, kuidas abistada ja kaitsta last, kelle väärkohtlejaks on lapsevanem või teine pereliige. Ka lapsed kui vägivalla pealtnägijad vajavad abi ja teenuseid.

- Laste hooldusõiguse määramisel ei ole peres esinenud vägivald otsuse tegemisel kaalukeeleks.

54. Õiguskaitse ei suuda alati vältida teisest ohvrustumist:

- Kui laste väärkohtlemise ja laste toime pandud vägivaldajuhtumitega tegelevad üldjuhul spetsialiseerunud menetlejad nii politseis kui prokuratuuris (kohtus spetsialiseerumine vaid Tallinnas), siis perevägivalda juhtumite menetlejate seas spetsialiseerumine üle-eestiliselt tagatud pole. Vaja on vähemalt erikoolitusega menetlejaid. Hetkel ei ole politseiametnikele psühholoogilise abi pakkumise korraldus piisav, mis aitaks tõsta nende jõudlust ja motivatsiooni, aidates seeläbi kaasa menetlusefektiivsuse tõusule.
- Seni on vähe tähelepanu pööratud ohvri ning tunnistaja heale kohtlemisele kriminaalmenetluses. Oluline on, et menetlejal ja spetsialistidel on oskused tundlike vägivaldajuhtumite ohvritega tegelemiseks ja arvestada vägivalda soospetsiifikat.
- Täisealistele kannatanutele on Eestis teisese ohvrustumise aspektist kõige suuremaks probleemiks infopuudus ja ajakulu^{lxv}.
- Lapsele on kokkupuude õigussüsteemiga sageli ebameeldivaks kogemuseks (nt heidutav ümbrus, eakohase teabe ja selgituste puudumine, vähene tegelemine peredega ning pikaleveninud menetlused^{lxvii}), seetõttu on oluline lapsi menetluses osalemisel toetada.
- Kohtueelse menetluse aeg lapsohvritega juhtumites on liiga pikk. 2013. aastal oli kohtueelse menetluspikkuse mediaan vägivaldakuritegudes kannatanud alaealiste jaoks keskmiselt 4,2 kuud ja menetlusaeg on aastate jooksul pikenenud^{lxviii}.
- Suurem perevägivalda juhtumite arv on tinginud töökoormuse kasvu nii politseis, prokuratuuris kui ka abistavates organisatsioonides. Ühiskonna teadlikkuse tõus annab alust eeldada trendide jätku, mistõttu on süsteemi usaldusväärse seisukohast ülioluline tagada perevägivalda ohvritele sõltumata piirkonnast toetus, abi ja asjakohane menetlus.
- Perevägivaldajuhtumites on menetluspraktika endiselt piirkonniti erinev, ressursi puudusel ei jõuta kõikide juhtumitega piisavalt kiiresti tegeleda, parandada tuleb menetlusvaliteeti, nt riskihindamise kasutuselevõtu ja võrgustikutöö abil.

55. Vägivalla toimepanijate retsidiivsuse vähendamiseks napib sekkumisi:

- Sekkumisi viiaks ellu juhuslikult, probleemiks on projektipõhisus ja puudub järjepidevus, programmides vabatahtlikult osaleda soovijaid napib.
- Lepitamist kui konflikti lahendamise võimalust ja taastava õiguse meetmeid kasutatakse vähe. Nii lastevahelise vägivalda juhtumites kui ka alaealiste õigusrikkumiste puhul laiemalt kasutatakse lepitamist harva. Alaealiste komisjonides kasutatakse lepitamist kui mõjutusvahendit vaid paaril korral aastas. Koolides lepitamisel põhinevaid konfliktide lahendamise meetodeid teadlikult üldse ei rakendata, mis nt Põhjamaades on leidnud laialdast kasutust (nt Soomes VERSO programm). Kriminaalmenetluses on võimalik lepitust kasutada menetluse alternatiivina (lepitusmenetlus), ent nõ vabatahtlik, menetlusega paralleelselt toimuva lepituse võimalus puudub. Perevägivaldajuhtumites tuleb lepitamise sobivust senisest enam kaaluda, eelkõige süstemaatilise perevägivalda juhtumites, kus osapooled on ebavõrdsel võimupositsioonil, ei sobi kasutada lepitamist. Praktikas eeldab see prokuröride (ja ohvriabitöötajate) koolitust lepituseks sobivate juhtumite äratundmiseks.
- Tõsiste käitumis- ja sõltuvusprobleemidega lastele on sekkumisprogramme vähe, täiesti puuduvad kogukonnas pakutavad perepõhised ja multisüsteemsed sekkumised. Samas on uuringud näidanud, et laste vägivallaprobleemide lahendamisel on pere üheks võtmeteguriks. Alustatud on ettevalmistustega, et pakkuda tõsiste käitumisprobleemidega lastele ja nende vanematele perepõhist multidimensionaalset teraapiat (MDFT).
- Seksuaalhäbeliste probleemidega isikute ravi- ja nõustamisvõimalused vajavad laiendamist. 2013. aastal loodi seksuaalkurjategijatele karistuse alternatiivina kompleksravi võimalused^{lxviii}, mille peamise sihtrühma moodustavad isikud, kellele mõistatakse kuuekuuline kuni kaheaastane vangistus teo eest, mille ta on toime pannud ravitava või kontrollitava psüühikahäire tõttu. Edaspidi tuleks hinnata kompleksravi kohaldamise

praktikat ning vajadusel laiendada ravi ning nõustamisteenuse sihtrühma – seksuaalhäbeliste probleemidega alaealised, laiem seksuaalkurjategijate ring (sh pikema kui kaheaastase vanglakaristusega seksuaalkurjategijad, kes vanglas viibivad), nõ isepöördujad. Täna on puudu nii üldisest info- ja nõuandetelefonist seksuaalhäbelise käitumisega isikutele kui ka nõustamisteenustest erinevatele riskigruppidele, nt alaealised, erivajadustega isikud ja nende lähedased.^{lxxix}

- Perevägivaldsejatele mõeldud programme napib. Perevägivaldsejatele pakutakse sotsiaalprogramme vanglas ja kriminaalhoolduses, piloodina on käivitunud lühiajalise programmi pakkumine ka väljaspool kriminaaljustiits-süsteemi. Samas puudub pikaajaline programm, mis oleks suunatud süstemaatilise vägivalla kasutajatele. Olemasolevad perevägivalla toimepanijatele mõeldud programme ei viida alati ellu koostöös naiste tugikeskustes ohvritele teenuste pakkumisega.

56. Vägivalla ohvreid ja toimepanijaid puudutav statistika on lünklik ja pole hõlpsasti kättesaadav:

- Praegu pole eri ametkondades kogutav statistika omavahel võrreldav, ühiseks jooneks on aga kõikjal soolise aspekti mitteamestamine.
- Puudub ülevaade laste seksuaalse väärkohtlemise ulatusest.

VI Arengukava eesmärk ja ulatus

57. Koostatava arengukava üldeesmärk on ennetada vägivald ja vähendada teisest ohvrustumist.

Üldeesmärgi saavutamist hinnatakse peamiselt läbi hoiakute ja vägivalla leviku mõõtmise; täpsed hindamiskriteeriumid töötatakse välja arengukava koostamise etapis.

58. Kavandatav arengukava tegeleb isikutevahelise vägivallaga, see ei käsitle enese vastu suunatud (enesevigastused) ega kollektiivset vägivald. Arengukava hõlmab lastega seotud vägivald (st lastevastast ja -vahelist vägivald), perevägivald, soolist vägivald ja inimkaubandust. Nimetatud valdkondades pööratakse eraldi tähelepanu järgmistele teemadele:

- Lastega seotud vägivald:
 - Peresisene laste seksuaalne väärkohtlemine;
 - Koolikiusamine, samuti küberruumis kiusamine ja väärkohtlemine. Siinkohal tuuakse laste kehaline karistamine sisse viidates laste ja perede arengukavale ja selle rakendusplaanile;
 - Vägivald lasteasutustes, alaealised õigusrikkujad; siinkohal tuuakse alaealiste komisjonide temaatika sisse viidates noortevaldkonna arengukavale ja selle rakendusplaanile.
- Perevägivald:
 - Perevägivalla kogemuse või riskiga pered, kus on vähemalt üks alaealine laps;
 - Surmaga lõppenud rasked juhtumid.
- Sooline vägivald (fookusega naistevastasel vägivallal):
 - Naiste vastu suunatud seksuaalvägivald.
- Inimkaubandus:
 - Tööalane ekspluaterimine;
 - Seksuaalne ekspluaterimine.

59. Edaspidi tuleb vägivalla vähendamise poliitika kavandamisel olla valmis tegelema ka teemadega, mis pole täna veel ühiskonnas nii laia kõlapinda leidnud, aga millele tuleb lähitulevikus tähelepanu fookuseerida: puuetega inimeste vastu toime pandud vägivald; etniliste, rassiliste ja religioossete vähemusgruppide esindajate vastu toime pandud vägivald (sh nt suguelundite sandistamine, sundabielud, aumõrvad); sooliste (transsoolised) ja seksuaalsete (geid, biseksuaalid) vähemuste vastu suunatud vägivald.

60. Arengukava koostatakse kuueaastaseks perioodiks, st aastateks 2015-2020. See periood ühtib ka mitmete teiste valdkondlike arengukavade kehtivusega, mille tegevused panustavad olulisel

määral vägivalla vähendamisse, nt laste ja perede arengukava 2013-2020, noortevaldkonna arengukava 2014-2020 jpt.

VII Arengukava esialgsed meetmed ja tegevused

61. Arengukava pakub vägivalla ennetamiseks välja tervikliku raamistiku. Võrreldes kehtiva arengukavaga, mis keskendus peamiselt tagajärgedega tegelemisele, on uues kavas suurem rõhuasetus ennetusel ja ohvrite toetamisel vastavalt iga sihtgrupi vajadustele. Plaanis on tegeleda selliste vägivalla vähendamise programmidega, mis on end mujal maailmas tõestanud. Samuti on uue kava puhul suurem rõhk läbivate teemadega (ennekõike võrdsed võimalused ja soospetsiifika) arvestamisel. Uues arengukavas on plaanis välja tuua järgmisel kuuel aastal kõige olulisemad lahendamist, muutust või eritählepanu vajavad probleemkohad. Tervikpildi saamiseks nimetatakse rakendusplaanis kõik meetmed ja tegevused, mis on suunatud vägivalla vähendamisele; kui need on põhjalikult käsitletud juba teistes strateegiadokumentides, siis tuuakse välja vastavad seosed.
62. Arengukava meetmete kavandamisel on lähtutud WHO vägivalla ennetamise käsitlusest^{lxxx}, samuti mitmetest rahvusvahelistest (sealjuures nii ÜRO, WHO, Euroopa Komisjoni, Euroopa Liidu, Euroopa Nõukogu jt) soovitustest vägivalla ennetamiseks, aga ka Eesti jaoks siduvatest või arengukava algusaastatel siduvateks saavatest konventsioonidest^{lxxxi}. WHO käsitus sisaldab isikutevahelise vägivalla ennetamiseks järgmisi meetmeid: 1) laste ja nende vanemate ja/või hooldajate vaheliste turvaliste, soojade ja toetavate suhete suurendamine; 2) laste ja noorte eluuskuste arendamine; 3) alkoholi kättesaadavuse ja kahjuliku tarbimise vähendamine; 4) relvadele, külmrelvadele juurdepääsu vähendamine; 5) soolise võrdõiguslikkuse edendamine; 6) vägivalda soosivate kultuuriliste normide muutmine; 7) teenuste pakkumine ohvritele ja ka kurjategijatele. WHO käsitluses pakutud meetmetest plaanitakse kavandatavas vägivalla vähendamise arengukavas tegeleda meetmetega nr 2, 6 ja 7; meetme nr 4 all toodud teema ulatus pole Eestis nii suur, mistõttu seda kavandatavasse arengukavasse ei lisata; teiste meetmetega tegeletakse Eestis juba olemasolevate arengukavade raames (vt punkt 64).
63. Arengukava üldeesmärgi saavutamiseks nähakse ette järgmised meetmed:
 - Vägivaldtaunivate sotsiaalsete normide ja hoiakute kujundamine ühiskonnas;
 - Laste ja noorte vägivallast teadlikkuse ja eluuskuste^{lxxxii} suurendamine;
 - Vägivallajuhtumite parem märkamine ja neile reageerimine;
 - Vägivallaohvrite abistamine;
 - Teenuste pakkumine vägivallakurjategijatele retsidiivsuse vähendamiseks;
 - Uuringud ja statistika.
64. Vägivalla vähendamiseks on olulised meetmed ka alkoholi kättesaadavuse vähendamine ning vanemlike oskuste ning lapse ja vanemate vaheliste suhete arendamine, samuti laiem soolise võrdõiguslikkuse edendamine ühiskonnas. Kuna need teemad on hetkel terviklikult välja toodud teistes kehtivates arengudokumentides, siis neid dubleerimise vältimiseks kõnealuses arengukavas ei käsitleta. Selleks, et saavutada erinevate vägivalla ennetusega seonduvate tegevuste vahel parem sidusus, tuuakse ka kõnealuses arengukavas vastavad seosed välja (nt pereprobleemide, alkoholi jt tegurite mõju vägivaldsele käitumisele ja ohvriks langemisele), ent meetmete puhul viidatakse juba olemasolevatele dokumentidele. Näiteks on sellisteks meetmeteks:
 - laste ja perede arengukavas aastateks 2012-2020^{lxxxiii} ja selle rakendusplaanis:
 - positiivset vanemlust toetavate hoiakute ja teadmiste suurendamine, vanemlike oskuste arendamine, laste vaimse tervise keskuste arendamine;
 - alkoholipoliitika rohelises raamatus^{lxxxiv} ja rahvastiku tervise arengukavas 2009-2020^{lxxxv} ja selle rakendusplaanis aastateks 2013-2016:
 - alkoholi kättesaadavuse piiramine, alkoholitarbimise vähendamine jne;
 - sotsiaalse turvalisuse, kaasatuse ja võrdsede võimaluste arengukava 2016-2023 koostamise ettepanekus:

- o naiste ja meeste võrdsete õiguste, kohustuste, võimaluste ja vastutuse tagamine, sh soostereotüüpide negatiivse mõju vähendamine ning soolist võrdõiguslikkust toetavate hoiakute kujundamine.

65. Meede 1: Vägivaldtaunivate sotsiaalsete normide ja hoiakute kujundamine ühiskonnas.

Meetme kirjeldus: Meede on suunatud laiemale elanikkonnale ja vajadusel kitsamate sihtrühmade (nt noored, teisest rahvusest, madalama haridusega isikud) seas vägivallast teadlikkuse tõstmisele, et muuta hoiakuid vägivaldtaunivamaks ja selgitada avalikkusele vägivalla tagajärgi ja vägivalla ärahoidmise vajadust; julgustada ohvreid ja vägivalla pealtnägijaid vägivallast teada andma ja abi otsima; samuti motiveerida vägivallatsejaid abi otsima. Kampaniate puhul saab ühe läbiva teemana teadvustada vägivalla soospetsiifikat, kaaluda soolise (sh naistevastase), perevägivalla vähendamisele kui prostitutsiooni nõudluse vähendamisele suunatud kampaniaid. Ühe võimaliku suunana saab siinkohal käsitleda ka seaduste korrastamist ja muudatuste ühiskonnas laiemalt tutvustamist. Nt Istanbuli konventsiooni ülevõtmiseks on vaja, et keelustataks ka ahistatav jälitamine, seksuaalne ahistamine.

Esiolulised tegevused:

- Viia läbi elanikkonnale suunatud sotsiaalkampaniad.

66. Meede 2: Laste ja noorte vägivallast teadlikkuse ja eluoskuste suurendamine.

Meetme kirjeldus: Meetme eesmärgiks on laste ja noorte vägivallast teadlikkuse kasv ja paranenud nn eluoskused, et vägivallavabalt suhelda, konflikte lahendada ja ohvriks sattumisel toime tulla. Meede aitab ennetada nii lastevastase, lastevahelise, perevägivalla, soolise vägivalla kui inimkaubanduse ohvriks sattumist; paremad eluoskused avaldavad positiivset mõju ka laste tervise riskikäitumisele laiemalt.

Kuna lapsed ja noored veedavad suure osa oma päevast lasteaia või koolis, on laste vägivallast teadlikkuse tõstmisel, vägivaldtaunivate hoiakute kujundamisel ning eluoskuste õpetamisel kande roll haridussüsteemil. Seetõttu tuleks vastavalt tegevused ellu viia ennekõike lasteaedades ja koolides, mille kaudu on lihtsam jõuda kõikide laste, aga ka nende vanemate ja lastega töötavate spetsialistideni. Et lasteaedu ja koole selles töös mitte üksi jätta, pakub riik abi konkreetsete programmide toetamise kaudu, eelistades mujal end juba tõestanud programme. Eesmärgiks on üle-eestiline kaetus selliste programmidega, mitte üksikute ettevõtmiste toetamine. Programmide eelis on, et tegu on süsteemse ja kogu kooli hõlmava lähenemisega – kogu töötajaskond reageerib probleemidele ühtemoodi ja järjepidevalt. Programmide toetamisel tagatakse, et neid rakendatakse ka venekeelsetes lasteaedades ja koolides. Samuti on oluline, et programmides oleks arvestatud soospetsiifikaga.

Meetme edukaks elluviimiseks on vaja suurendada eri asutuste vahelist koostööd (nt SoM, TAI, JuM, SiM, PPA, HTM), et lastele suunatud vägivalla ennetustegevusi paremini siduda. Näiteks haakub kõnealune meede otseselt Tervisearengu Instituudi vaimse tervise arendamise ja sõltuvusainete tarvitamise vähendamisele suunatud tegevustega haridusasutustes.

Esiolulised tegevused:

- Viia läbi lasteaedades programme, mis aitavad kaasa vägivaldtaunivate hoiakute kujunemisele ja sotsiaalsete oskuste õppele;
- Viia läbi üle-eestiliselt koolipõhise koolikiusamise ennetamise programmi;
- Viia läbi üle-eestiliselt koolipõhise kohtinguvägivalla ennetamise programmi;
- Viia läbi gümnasistidele ja kutsekooli õpilastele seksuaalsest ja tööalasest eksploateerimisest hoidumise koolitusprogrammi;
- Koolitada noori täiskasvanuid tööalase eksploateerimise ja turvalise töövahenduse teemal;
- Koolitada kõigi haridusastmete õpetajaid vägivalla teemade õppetöös läbivalt käsitlemiseks;

- Koostada ja levitada õppematerjale kavandatavas arengukavas hõlmatavate vägivalda vormide käsitlemiseks kõigi haridusastmete õppetöös.

67. Meede 3: Vägivallajuhtumite parem märkamine ja neile reageerimine.

Meetme kirjeldus: Meetme eesmärk on tagada, et võimalike ohvritega kokku puutuvad spetsialistid oskavad vägivalda tundemärke ära tunda ning reageerida. Õiguskaitseasutuste võimekuse tõstmiseks tuleb tegeleda teemadega nagu menetlejate ohvrisõbralikud kohtlemisoskused, töökoormus, läbipõlemise ennetamine, töövahendite piisavus, teatud vägivallaliikide soospetsiifilisus jne. Ohvrit toetavate asutuste võimekuse ja teenuste kvaliteedi tõstmiseks tuleb tagada ühetaolised koolitused tugikeskuste-, ohvriabi- ja tervishoiutöötajatele, milles on arvestatud nii riigisisese õiguse muutmisest kui ka rahvusvahelistest kohustustest tingitud nõuetega töö korraldamiseks, nt soolise vägivalda, sealjuures seksuaalvägivalda ohvritele asjakohase toe ja teenuste pakkumine.

Esiõlsed tegevused:

- Luua ja toetada erinevate erialade spetsialiste (sh avalikust sektorist, vabäühendustest ja erasektorist) koondavaid kohaliku tasandi võrgustikke, mille kaudu tugevneb ja kinnistub koostöö nii juhtumite lahendamisel kui ka ennetuse planeerimisel ja elluviimisel kogukondades;
- Luua süsteemne lähenemine laste väärkohtlemise juhtumitega tegelemiseks;
- Katsetada vägivallajuhtumite paremaks avastamiseks ohvrite ja vägivallatsejate nn skriiningu meetodeid tervishoiuasutustes;
- Tagada menetlejate spetsialiseerumine või vähemalt erikoolitusega menetlejad ning tagada ka supervisiooni ja psühholoogilise nõustamise süsteemi väljatöötamine ning juurutamine, mis aitaks efektiivsemalt toime tulla tööpingetega;
- Töötada välja ja rakendada riskihindamise mudelit (pere)vägivalda juhtumite menetlemisel;
- Koolitada menetlejaid tundlike vägivalda juhtumite (sh süstemaatiline perevägivald, seksuaalvägivald, lastevastane vägivald, inimkaubandus) ohvrisõbralikuks menetlemiseks;
- Analüüsida menetluspraktikat ja tagada parima praktika kasutuselevõtmine.

68. Meede 4: Vägivalla ohvrite abistamine.

Meetme kirjeldus: Meetme sihtrühmaks on nii lapsed kui täiskasvanud, kes on sattunud vägivalda ohvriks. Meede on suunatud vägivalda ohvrite igakülgele toetamisele ja kaitsmisele nii sotsiaal-, tervishoiu- kui õigussüsteemis, et vältida ohvri edasisi kannatusi. Ohvri abistamisel on oluline kaasata ka pere.

Teisese ohvristumise vältimiseks on oluline, et ka menetluse üldine korraldus, keskkond ja menetlejate suhtlemisstiil on ohvrit toetavad, nt laste puhul lapsesõbralik keelekasutus, seksuaalvägivalda puhul delikaatne lähenemine. Siinkohal on oluline, et vägivalda ohvritega kokku puutuvate spetsialistide täiendkoolituses käsitletakse ohvrite kohtlemise eripära, vägivalda soospetsiifilisust. Teenuste pakkumisel ohvrile on oluline koostöö vabäühendustega.

Esiõlsed tegevused:

- Parandada vägivaldaohvritele psühholoogilise nõustamisteenuse kvaliteeti ja kättesaadavust, samuti teisi ohvritele vajalikke teenuseid nagu nt õigusnõustamine, rehabilitatsiooniteenus;
- Tõsta naiste tugikeskuste võimekust, et tagada spetsiaalsed teenused naistevastase vägivalda ohvritele ja nende lastele tulenevalt Istanbuli konventsioonist;
- Tagada naistevastase vägivalda ohvrile tugitelefoni 1492 jätkusuutlik toimimine tulenevalt Istanbuli konventsioonist;
- Luua spetsiaalsed tugiteenused seksuaalvägivalda ohvritele tulenevalt Istanbuli konventsioonist;

- Parandada õigussüsteemi võimalusi ohvrite kaitseks (nt soodustada teatud juhtudel paralleelselt nii kriminaal- kui tsiviilasja lahendamist, soodustada tsiviil-lähenediskeelu rakendamist);
- Kindlustada prostitutsiooni kaasatud isikutele nõustamis- ja rehabilitatsiooniteenuste pakkumine Eesti suuremates keskustes, samuti katsetada Töötukassa all programmi, mis toetab prostitutsiooni kaasatud isikuid tööturule sisenemisel
- Laiendada inimkaubanduse ohvritele majutusteenuse kättesaadavust.

69. Meede 5: Teenuste pakkumine vägivallakurjategijatele retsidiivsuse vähendamiseks.

Meetme kirjeldus: Meetme eesmärgiks on motiveerida ja õpetada vägivalla toimepanijaid (nii lapsed kui täisealisi) vägivallast loobuma ja pakkuda neile tuge vägivaldsete käitumisharjumuste muutmiseks. Meede hõlmab nii kogukonnas ehk karistussüsteemiväliselt pakutavaid sotsiaalprogramme kui ka karistussüsteemi osana kohaldatavaid karistuse alternatiive. Sotsiaalprogrammide või muude toetavate meetmete tulemusena peaks vähenema vägivallatsetel (eriti seksuaalkurjategijatel, alaealistel vägivallatsetel, perevägivalla toimepanijatel) uute vägivallakuritegude toimepanemine. Teenuste kavandamisel on oluline silmas pidada teatud soospetsiifilisust.

Esiolulised tegevused:

- Luua menetluseelse lepituse võimalus;
- Arendada seksuaalkurjategijate ravivõimalusi ja luua nõustamisteenused seksuaalhälbeline käitumisega seksuaalkuritegusid toimepannud isikutele (sh alaealistele);
- Viia ellu tõsiste käitumis- ja sõltuvusprobleemidega lastele üle-eestiliselt perepõhist programmi *MDFT*, et vältida nende erikooli ja vanglasse sattumist;
- Viia ellu programme nii situatsioonilise kui ka süstemaatilise perevägivalla toimepanijatele.

70. Uuringud ja statistika.

Arengukava üheks horisontaalseks meetmeks on uuringud ja statistika kogumise arendamine, ent siia alla kuulub ka arengukava täitmise regulaarne seire ja mõjude hindamine. Kus võimalik, tuleb jätkata rahvusvaheliste kordusuuringutega. Nii uuringute läbiviimisel kui statistika kogumisel lähtutakse läbivalt soospektist.

Esiolulised tegevused:

- Hindame iga-aastaselt arengukava täimist ja arengukava lõppedes selle mõju;
- Arendame vägivalla ulatuse ja vägivallast tingitud vigastuste kohta soopõhise statistika kogumist;
- Viime läbi vägivalla ulatust, põhjuseid ja tagajärgi kirjeldavaid uuringuid;
- Viime läbi vägivalla ennetusmeetmete ja sotsiaalprogrammide mõjuanalüüse;
- Viime läbi vägivallaohvrite kohtlemise analüüse;
- Viime läbi vägivallakuritegude menetluspraktika analüüse;
- Viime läbi vägivallakuritegude karistuspraktika analüüse;
- Loome süsteemse järelevalve raskete vägivallajuhtumite üle;
- Viime läbi analüüsi erinevate seksi ostmist piiravate seadusmuudatuste võimalike tagajärgede ja mõju kohta.

VIII Arengukava rakendamisega kaasnevad mõjud ja seosed läbivate teemadega

71. Arengukava rakendamisega kaasnevad võimalikud mõjud on toodud lisas 1, mõjude põhjalikum analüüs toimub arengukava koostamise käigus. Kokkuvõtlikult avaldavad arengukava tegevused enim mõju riigiasutuste ja kohalike omavalitsuste asutuste korraldusele, kuludele ja tuludele ning julgeolekule (rahvusvahelised kohustused), samuti kaasneb oluline sotsiaalne mõju.

72. Arengukavade läbivad valdkonnad kiideti heaks 21. juuni 2012. aasta valitsuskabineti nõupidamise otsusega: võrdsed võimalused, keskkonnahoid, regionaalareng, infoühiskond, riigivalitsemine.

Läbivad valdkonnad	Mõju läbivate eesmärkide saavutamisele
Võrdsed võimalused (sh sooline võrdõiguslikkus)	Positiivne – arengukavas tegeletakse mh ka soolise vägivallaga, ohvrite toetamisel arvestatakse võrdsete võimaluste põhimõttega.
Regionaalne areng	Positiivne – vägivalla ohvritele ja kurjategijatele mõeldud teenuste puhul on vaja nende piirkondlikke erinevusi ühtlustada.
Infoühiskonna areng	Positiivne – arengukavas tegeletakse laste küberturvalisuse küsimustega. Teenuste arendamisega samal ajal tuleb silmas pidada ka IT lahenduste loomise vajadust (nt riskihindamise, statistika, jms).
Riigivalitsemise areng	Positiivne – uus arengukava rakendusplaan koostatakse nii, et see oleks ka sisend riigieelarvestrateegiasse ja annaks tervikliku pildi riigi tegevusest vägivalla ennetamisel. Arengukava abil saab eri osapoolte vägivalla ennetuse tegevusi omavahel paremini siduda
Keskkonnahoid ja kliimapoliitika	Neutraalne – olulist mõju ei avalda.

IX Arengukava väljatöötamise korraldus

73. Arengukava koostamist koordineerib justiitsministeerium. Arengukava töötatakse välja mitme ministeeriumi koostöös. Lisaks riigikantseleile ja rahandusministeeriumile osalevad arengukava väljatöötamisel:
- siseministeerium (sh politseiasutused)
 - sotsiaalministeerium (sh Sotsiaalkindlustusamet, Tervisearengu Instituut)
 - haridus- ja teadusministeerium (sh Eesti Noorsootöö Keskus)
 - majandus- ja kommunikatsiooniministeerium
 - kultuuriministeerium
 - välisministeerium.
74. Arengukava koostamiseks moodustatakse töörühm, kuhu lisaks ministeeriumide ja nende valitsemisalade esindajatele kaasatakse vastavalt käsitletavale teemale õiguskantsleri kantselei, omavalitsusliidud, vägivalla ennetamise teemadega tegelevad vabäühendused, noorteühendused ning teised asutused ja eksperdid, samuti kehtiva arengukava võrgustikud. Sisuline töö arengukava koostamise etapis toimub meetmepõhistes töörühmades, vastavalt vajadusele korraldatakse eraldi temaatilisi kohtumisi.
75. Paremaks kaasamiseks tehakse teave arengukava koostamise protsessist ja selles osalemise võimalustest avalikult kättesaadavaks, samuti pöördatakse otse peamiste koostööpartnerite ja huvirühmade poole. Arengukava eelnõu arutatakse regionaalsetel kohtumistel ja enne valitsuses lõplikku heakskiitmist ka Riigikogus.
76. Kavandatavat arengukava viiakse ellu rakendusplaani alusel, mille täpne maksumus ja eelarve jaotus selgub arengukava koostamise käigus. Arengukava elluviimiseks koostatakse nelja-aastane rakendusplaan, mis on ajaliselt kooskõlas riigi eelarvestrateegia perioodiga. Rakendusplaani pikendatakse igal aastal ühe aasta võrra, andes sealjuures Vabariigi Valitsusele aru eelmise aasta rakendusplaani täitmisest.
77. Arengukava koostamise esialgne ajakava on järgmine:

Tegevus	Tähtaeg
---------	---------

Arengukava algatamine: arengukava ettepaneku koostamine ja kooskõlastamine ning vabariigi valitsusele esitamine	Juuli 2014
Arengukava töörühma moodustamine	August 2014
Sisulised arutelud töörühmas	Augusti lõpp – oktoobri keskpaik 2014
Arengukava esialgse versiooni koostamine	Oktoobri lõpp 2014
Arengukava laiem arutelu	November 2014
Arengukava täiendamine ja kooskõlastamine	November 2014
Arengukava kinnitamine Vabariigi Valitsuses	Detsember 2014

Kavandatava arengukava strateegiline raamistik

78. Uue vägivalla vähendamise arengukava koostamisel lähtutakse erinevatest Riigikogu ja Vabariigi Valitsuse poolt heaks kiidetud arengudokumentidest:

- Raamdokumendina on käsitletav **Riigikogu heakskiidetud kriminaalpoliitika arengusuunad aastani 2018**, mis kajastab kriminaalpoliitika kujundamise põhimõtteid ja pikaajalisi eesmärke. Arengusuunad toovad ühe prioriteetse valdkonnana välja isikuvastaste kuritegude ennetamise, ennekõike vajaduse tegeleda lapsohvritega kuritegudega ja perevägivallaga.
- **Eesti turvalisuspoliitika põhisuunad aastani 2015** on samuti Riigikogu tasandi dokument, milles nähakse muuhulgas ette meetmed kodanike suurema turvatunde ja ohutuma elukeskkonna suurendamiseks. Arengusuundades on ette nähtud tegevused, et vähendada elanikkonna hirmu sattuda avalikus kohas rünnaku ohvriks, samuti isikuvastaste kuritegude arvu.
- Laiemad seosed on ka **Eesti säästva arengu riikliku strateegiaga Säästev Eesti 21** ja arengukavaga **Lõimuv Eesti 2020**. Säästev Eesti 21 määratleb Eesti riigi ja ühiskonna arendamise eesmärgid aastani 2030 ning seostab majandus-, sotsiaal- ja keskkonnavaldkonna arenguid kooskõlas ülemaailmsete (*Agenda 21*) ja Euroopa Liidu suunisidokumentidega. Kavandatava vägivalla vähendamise arengukava osas on olulised kokkupuuted strateegia arengutega sidusa ühiskonna saavutamiseks, sealjuures ennekõike võrdsete võimaluste ja turvalisuse näitajate kaudu. Lõimuv Eesti 2020 üldeesmärgiks on tagada sotsiaalselt sidus Eesti ühiskond, kus erineva keele- ja kultuuritaustaga inimesed osalevad aktiivselt ühiskonnaelus ja jagavad demokraatlikke väärtusi. Vägivalla ennetamise seisukohalt on oluline, et eduka lõimumisega aidatakse kaasa riskikäitumise ja erinevate sotsiaalsete probleemide ennetamisele.
- **Laste ja perede arengukava 2012–2020** eesmärkidest toetavad vägivalla vähendamise arengukava eesmärke ennekõike tegevused teadmispõhise laste- ja perepoliitika tagamiseks, positiivse vanemluse toetamiseks, toimiva ja tugeva lastekaitsesüsteemi loomiseks; samuti toetavad meeste ja naiste võrdsed võimalused töö-, pere- ja eraelu ühitamisel soolise vägivalla vähendamist (vt ka punkt 61).
- **Noortevaldkonna arengukava 2014–2020** üldeesmärk on anda noortele rohkem võimalusi loovuse arendamiseks, omaalgatuseks ja ühistegevuseks, tõsta noorte aktiivset osalust kogukonnas ja otsuste tegemisel, tõsta noorte tööhõivet ning noortepoliitika ja noorsootöö kvaliteeti. Noortevaldkonna arengukava rakendusplaani tegevustest toetavad vägivalla vähendamise arengukava eesmärkide saavutamist nt noorte aktiivne osalemine huvihariduses ja noorsootöös laiemalt, noorte tõrjutusriski ennetamine, alaealiste komisjonide toetamine.
- **Küberjulgeoleku strateegia 2014–2017** üheks alaeesmärgiks on küberkuritegevuse vastase võitluse tõhustamine. Strateegia eesmärgid toetavad ka infotehnoloogiaga seotud riskidest laiema teadlikkuse ja IKT alaste teadmiste tõstmist; siinkohal on seos interneti vahendusel toime pandud laste vägivalldokumentide ennetamisega.

- **Siseturvalisuse arengukava 2015–2020** koostamise ettepaneku osas on kavandatava vägivalla vähendamise arengukaval olulisem kokkupuude programmiga turvalised kogukonnad, ennekõike kogukonnakeskse politseitöö (vägivallkuritegude märkamine) ja vabatahtlike laiema kaasamise (vabatahtlikud kui üks võimalik sihtrühm ohvrite tugiisikutena) kaudu.
- **Eesti elukestva õppe strateegia 2014–2020** üldeesmärk on luua kõikidele Eesti inimestele nende vajadustele ja võimetele vastavad õpivõimalused kogu elu jooksul. Vägivalla vähendamise arengukava jaoks on oluline, et kõnealuses strateegias pööratakse tähelepanu põhikooli ja gümnaasiumi õppekava, õpetajakoolituse, tugiteenuste arendamisele võimetekohases õppes osalemiseks. Olulisemad seosed on koostamisel oleva üldharidusprogrammi ja õpetajate koolituse programmiga.
- **Rahvastiku tervise arengukava 2009–2020** puhul on olulisem kokkupuude riskikäitumise vähendamise meetmetega, ennekõike alkoholist tingitud kahjude vähendamisega tervisele ja ühiskonnale, narkootiliste ainete tarbimise ennetamine, vähendamine ning kahjude vähendamine tervisele ja ühiskonnale ning vigastuste ennetamine ja vähendamine (vt ka punkt 61).
- **Sotsiaalse turvalisuse, kaasatuse ja võrdsete võimaluste arengukava aastateks 2016–2023** koostamise ettepaneku puhul on kavandatava vägivalla vähendamise arengukavaga olulisem seos alaeasmärgi 3 (naiste ja meeste võrdsed õigused, kohustused, võimalused ja vastutus) all välja toodud meetmega soostereotüüpide negatiivse mõju vähendamiseks. Nimetatud meetme raames tegeletakse soostereotüüpide negatiivse mõju vähendamisega meedias ja hariduses, tõstetakse ühiskonna erinevate sihtrühmade teadlikkust soolise ebavõrdsuse ilmingutest ning kujundatakse soolist võrdõiguslikkust toetavaid hoiakuid.
- Riigikogus heaks kiidetud **õiguspoliitika arengusuunad aastani 2018** näevad ette laialdase mõjude hindamise ja huvirühmade avalikule arutelule kaasamise. Nimetatud põhimõtteid on ka kavandatava arengukava puhul arvestatud.

ⁱ Riigikogu 09.06.2010 otsus kriminaalpoliitika arengusuunad aastani 2018 heakskiitmise kohta; <http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=50603/Kriminaalpoliitika+arengusuunad+aastani+2018.pdf>

ⁱⁱ Kehtivad kuritegevusvastased prioriteedid kinnitati 26. märtsil 2013. Leitav:

<http://www.kriminaalpoliitika.ee/kriminaalpoliitika/kuritegevusvastased-prioriteedid>.

ⁱⁱⁱ Euroopa Nõukogu naistevastase vägivalla ja perevägivalla ennetamise ja tõkestamise konventsioon (Istanbuli konventsioon); <http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/convention-violence/convention/Convention%20210%20Estonian.pdf>

^{iv} Eesti Vabariik ühines konventsiooniga Eesti Vabariigi Ülemnõukogu 1991. aasta 26. septembri otsuse alusel, <https://www.riigiteataja.ee/akt/23988>

^v „Võitlus naistevastase vägivalla vastu ja teenuste osutamine koduvägivalla ohvritele“

<http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=ET&t=PDF&gc=true&sc=false&f=ST%2016382%202012%20INIT> ja

„Naistevastase vägivalla kaotamine Euroopa Liidus

<http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=ET&t=PDF&gc=true&sc=false&f=ST%2016382%202012%20INIT>

^{vi} Vt <http://www.valitsus.ee/et/valitsus/tegevusprogramm>; õiguskorra ja turvalisuse poliitikavaldkonna punkt 8.

^{vii} <http://valitsus.ee/UserFiles/valitsus/et/valitsus/tegevusprogramm/Kevadkoalitsiooni%20tegevuskava.pdf>

^{viii} Heaks kiidetud Vabariigi Valitsuse 01.04.2010 korraldusega nr 117;

http://valitsus.ee/UserFiles/valitsus/et/valitsus/arengukavad/justiitsministeerium/Vgivalla_vhendamise_arengukava_aastateks_2010_2014.pdf

^{ix} Eelnimetatud vägivalla liikide defineerimisel lähtutakse rahvusvaheliste organisatsioonide nagu ÜRO, EL, Euroopa Nõukogu jt käsitlustest.

^x Ettepanekus esitatud tegevused on esialgsed, arengukava rakendusplaani lisatavad tegevused koos vastutajate ja ressursivajadusega selguvad arengukava koostamise etapis erinevate asutuste ja vabauhenduste koostöös.

^{xi} Vt allmärkus 2.

^{xii} Laste kaitset seksuaalse ärakasutamise ja seksuaalse kuritarvitamise eest käsitlev EN konventsioon;

<https://www.riigiteataja.ee/akt/13013959>.

^{xiii} EN inimkaubanduse konventsioon; <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/197.htm>

- xiv <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2012:315:0057:0073:EN:PDF>
- xv <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=TA&reference=P7-TA-2010-0470&language=ET&ring=A7-2010-0354>
- xvi <http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=ET&t=PDF&f=ST+6403+2014+INIT>
- xvii http://www.norra.ee/News_and_events/EMP_finantsmehhanismid/Programmimid/
- xviii WHO (2009) Violence Prevention: The Evidence. Promoting gender equality to prevent violence against women. Leitav: http://www.who.int/violence_injury_prevention/violence/gender.pdf
- xix Surva, L. (2014) Perevägivald. Raamatus Kuritegevus Eestis 2013. Leitav: http://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/www.kriminaalpoliitika.ee/files/elfinder/dokumendid/18_kuritegevus_eestis_2013.pdf
- xx Soo, K. (2010). Paarisuhtevägivald Eestis – levik ja tagajärjed.
- xxi Salla, J. (2014). Võim teise inimese keha üle: suhtumine perevägivalda ja seksist. *Avaldamata*
- xxii United States Strategy to Prevent and Respond to Gender-based Violence Globally. Leitav: <http://www.state.gov/documents/organization/196468.pdf>
- xxiii WHO. Violence and Injury Prevention Fact sheets. Leitav: http://www.who.int/violence_injury_prevention/violence/world_report/factsheets/en/
- xxiv Vägivalla vähendamise arengukava täitmise aruanded 2010., 2011., 2012. aastal. Leitav: <http://www.just.ee/49973>
- xxv Markina, A., Žarkovski, B. (2014), Laste hälbiva käitumise uuring. *Avaldamata*.
- xxvi Karu, M. jt (2012). Laste õiguste ja vanemluse monitooring.
- xxvii Linno, M., Soo, K., Ströpl, J. (2011) Perevägivalda levikut soodustavad riskid ja perevägivalda ulatus praktikute hinnangutes, <http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=55587/Perev%E4givalda+riskid+ja+ulatus+praktikute+hinnangutes.pdf>; Euroopa Inimõiguste Agentuur (FRA) (2014) Violence against women: an EU-wide survey. Main results report. <http://fra.europa.eu/en/publication/2014/vaw-survey-main-results>
- xxviii RAKE, 2013. Vanema hooldusõiguse määramise uuring. <http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=59416/L%F5ppraport+Vanema+hooldus%F5iguse+m%E4%E4ramise+uuring.pdf>
- xxix AS EMOR. (2014). Eesti elanikkonna teadlikkuse uuring soopõhise vägivalla ja inimkaubanduse valdkonnas. Leitav: <http://www.kriminaalpoliitika.ee/eesti-elanikkonna-teadlikkuse-uuring-soopohise-vagivalda-ja-inimkaubanduse-valdkonnas>
- xxx <http://aaaprevent.eu>.
- xxxi Salla, J. (2013). Vägivallakuritegevus. Kogumik Kuritegevus Eestis 2013.
- xxxii Markina, A., Žarkovski, B. (2014), Laste hälbiva käitumise uuring. *Avaldamata*.
- xxxiii RAKE, 2012. Kannatanud ja tunnistajad süüteomenetluses. Leitav: http://www.ec.ut.ee/sites/default/files/ec_files/Kannatanud%20ja%20tunnistajad_raport.pdf
- xxxiv Salla, J. (2014). Vägivallakuritegevus. Raamatus Kuritegevus Eestis 2013.
- xxxv Salla, J. (2014). Vägivallakuritegevus. Kogumikus Kuritegevuse ülevaade 2013.
- xxxvi Kiirabi aruandlus 2013. Terviseamet.
- xxxvii Soo, K. & Kutsar, D. (2004). Seksuaalse väärkohtlemise kogemused ja hoiakud Eesti noorte hulgas. http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=20777/seksuaalse+vaarkohtlemise+kogemused+E+noorte+huigas_2004.pdf
- xxxviii FRA, 2014. Violence against women: an EU-wide survey. Main results report. <http://fra.europa.eu/en/publication/2014/vaw-survey-main-results>
- xxxix EKEI aastapäeva konverents "Laps - vägivalla ohver", 4.04.2014, http://www.ekei.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=59615/ekei_76apva_konferents_A5.pdf
- xl Markina, A., Žarkovski, B. (2014), Laste hälbiva käitumise uuring. *Avaldamata*.
- xli Samas.
- xlii Childhood comes but once, 2013. Norwegian national strategy to combat violence and sexual abuse against children and youth (2014-2017).
- xliiii Markina, A., Žarkovski, B. (2014), Laste hälbiva käitumise uuring. *Avaldamata*.
- xliv Samas.
- xlv Samas.
- xlvi Stevens, A. (2006). Review of Good Practices in Preventing the Various Types of Violence in the European Union Report prepared for the European Commission. <http://www.eucpn.org/pubdocs/A%20review%20of%20good%20practice%20in%20preventing%20various%20types%20of%20violence%20in%20the%20EU.pdf>
- xlvii UNICEF Office of Research (2013). Child Well-being in Rich Countries. Innocenti Report Card 11, UNICEF Office of Research, Florence.
- xlviii <http://rahvatervis.ut.ee/bitstream/1/4958/1/TAI2012.pdf>
- xlix Markina, A., Žarkovski, B. (2014), Laste hälbiva käitumise uuring. *Avaldamata*.
- l Salla, J. (2010). Alaealiste vägivald. Kuritegevus.
- li Markina, A., Žarkovski, B. (2014), Laste hälbiva käitumise uuring. *Avaldamata*.
- lii Nõmm, K. (2012). Kohtinguvägivald – vägivald noorte suhetes. Sotsiaaltöö nr 6/2010.
- liii Euroopa Nõukogu naistevastase vägivalla ja perevägivalda ennetamise ja tõkestamise konventsioon; <http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/convention-violence/convention/Convention%20210%20Estonian.pdf>

liv Eurobaromeeter 2010 Domestic Violence against Women report:

http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_344_en.pdf

lv Kuritegevus Eestis 2013. Justiitsministeerium 2014.

lvi Vt nt Edleson, J. L., Ellerton, A. L., Seagren, A. E., Kirchberg, S. O., & Ambrose, A. T. (2007). Assessing child exposure to adult domestic violence. *Children and Youth Services Review*, 29(7), 961-971; Sousa, C., Herrenkohl, T. I., Moylan, C. A., Tajima, E. A., Klika, J. B., Herrenkohl, R. C., & Russo, M. J. (2011) Longitudinal study on the effects of child abuse and children's exposure to domestic violence, parent-child attachments, and antisocial behavior in adolescence. *Journal of Interpersonal Violence*, 26 (1), 111-136.

lvii Soo, K. (2010). Paarisuhtevägivald Eestis – levik ja tagajärjed.

lviii AS EMOR, 2014. Elanikkonna teadlikkuse uuring. *Avaldamata*.

lix AS EMOR, 2014. Riskikäitumise teadlikkuse uuring kolmes sihtrühmas. *Avaldamata*.

lx Vt Eestimaalaste vägivalda normaliseerivaid ja ohvreid süüdistavaid suhtumisi raportist: TNS Emor (2014). Eesti elanikkonna teadlikkuse uuring soopõhise vägivalda ja inimkaubanduse valdkonnas. Uuringu aruanne. Tallinn: Sotsiaalministeerium.

lxi Linno, M., Soo, K. Strömpl, J. (2011) Pervägivalda levikut soodustavad riskid ja pervägivalda ulatus

praktikute hinnangutes. Leitav:

<http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=55587/Perev%E4givalda+riskid+ja+ulatus+praktikute+hinnangutes.pdf>

lxii Hotworth-Munroe, A., Stuart, G. L. (1994) Typologies Of Male Batterers: Three Subtypes And The Differences Among Them. *Psychological Bulletin*, 116, 476-497; Jacobson, N., Gottman, J. (1998) *When Men Batter Women*. New York: Simon & Schuster.

lxiii Euroopa Parlamendi ja Nõukogu Direktiivis 2012/29/EL, 25. oktoober 2012

lxiv United States Strategy to Prevent and Respond to Gender-based Violence Globally. Leitav:

<http://www.state.gov/documents/organization/196468.pdf>

lxv Istanbul konventsiooni seletuskiri

[http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/convention-](http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/convention-violence/convention/Explanatory_Report_EN_210.pdf)

[violence/convention/Explanatory_Report_EN_210.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/convention-violence/convention/Convention%20210%20Estonian.pdf)

lxvi Naistevastase vägivalda ennetamise ja tõkestamise konventsioon (Istanbuli konventsioon)

<http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/convention-violence/convention/Convention%20210%20Estonian.pdf>

lxvii FRA (2014). Violence against women: an EU-wide survey. Main results http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2014-vaw-survey-main-results-apr14_en.pdf

lxviii FRA, 2014. Violence against Women: An EU-wide survey. <http://fra.europa.eu/DVS/DVT/vaw.php>

lxix Karistusseadustiku § 133 lg 1.

lxx Inimkaubandus (KarS-i § 133), inimkaubanduse toetamine (§ 133¹), kupeldamine (§ 133²), prostitutsioonile kaasaaitamine (§ 133³), inimkaubandus alaealiste kasutamise eesmärgil (§ 175), lisaks ka doonorlusele sundimine (§ 138¹) ja kallutamine (§ 140).

lxxi TNS Emor (2014). Eesti elanikkonna teadlikkuse uuring soopõhise vägivalda ja inimkaubanduse valdkonnas. Uuringu aruanne. Tallinn: Sotsiaalministeerium.

lxxii Soo, K., Ilves, K. Strömpl, J. 2009: „Laste väärkohtlemise juhtumitest teavitamine ja võrgustikutöö, Tartu Ülikool.

http://www.lastekaitseliit.ee/wp-content/uploads/2011/04/Lapse_vaarkohtlemisest_teavitamine_uuringu_raport-1.pdf

lxxiii Linno, M., Soo, K. Strömpl, J. (2011) Pervägivalda levikut soodustavad riskid ja pervägivalda ulatus

praktikute hinnangutes.

<http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=55587/Perev%E4givalda+riskid+ja+ulatus+praktikute+hinnangutes.pdf>

lxxiv Surva, L., Tamm, K. (2012). Tervishoiutöötajate kokkupuuted pervägivaldaga. Kriminaalpoliitikaanalüüs Nr 5/2012.

Justiitsministeerium: Kriminaalpoliitika osakond.

lxxv RAKE, 2012. Kannatanud ja tunnistajad süüteomenetluses.

http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/childjustice/Source/GuidelinesChildFriendlyJustice_ET.pdf

lxxvii Vägivalla vähendamise arengukava 2013. täitmise aruanne,

<http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=59629/V%E4givalda+v%E4hendamise+arengukava+2013.+aasta+t%E4itmise+aruanne.pdf>

lxxviii Seksuaalkurjategijate kompleksravi ettevalmistamise, täitmise ja järelevalve kord. RT I, 01.06.2013, 28. Kättesaadav: <https://www.riigiteataja.ee/akt/101062013028>.

lxxix Kliinilise seksuologia kompetentsikeskuse (KSKK) käivitamise eeluuring.

<http://www.valitsus.ee/UserFiles/valitsus/et/riigikantselei/strateegia/politiika-analuusid-ja-uuringud/tarkade-otsuste-fondi-uuringute-kokkuvotted/KSKKuuring.pdf>

lxxx WHO, 2010. Violence Prevention: The Evidence. Series of briefings on violence prevention.

http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/77936/1/9789241500845_eng.pdf?ua=1

lxxxi Euroopa Nõukogu naistevastase vägivalda ja pervägivalda ennetamise ja tõkestamise konventsioon (nn Istanbuli konventsioon); ÜRO Naiste diskrimineerimise kõigi vormide likvideerimise konventsioon; Rahvusvahelise organiseeritud kuritegevuse vastu võitlemise ÜRO konventsiooni täiendav naiste ja lastega kaubitsemise ning muu inimkaubanduse ärahoidmise ja selle kuriteo eest karistamise protokoll, mille fookus on eelkõige naiste ja lastega kaubitsemisel; Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv 2011/36/EL, milles käsitletakse inimkaubanduse tõkestamist ja sellevastast võitlust ning inimkaubanduse ohvrite kaitset, mis tunnistab inimkaubanduse soospetsiifilisust ning asjaolu, et meeste ja naistega kaubitsetakse sageli eri eesmärkidel; inimkaubanduse soospetsiifilisusele ja sootundliku lähenemise vajalikkusele osutab ka Inimkaubandusvastase Euroopa Nõukogu konventsiooni Artikkel 17.

^{lxxxii} Eluuskusteks peetakse kognitiivseid, emotsionaalseid ja suhtlemise oskusi, mis võimaldavad igapäevaselt elus hakkama saada.

^{lxxxiii}

http://www.sm.ee/fileadmin/meedia/Dokumendid/Sotsiaalvaldkond/lapsed/lastekaitse/Laste_ja_perede_arengukava_2012-2020.pdf

^{lxxxiv}

http://www.sm.ee/fileadmin/meedia/Dokumendid/Tervisevaldkond/Tervisepoliitika/Alkoholipoliitika/Failid/Alkoholi_roheline_raamat.pdf

^{lxxxv} <http://www.sm.ee/tegevus/tervis/rahvastiku-tervise-arengukava-2009-2020.html>